

Пахомов Ілля Володимирович,

старший викладач кафедри педагогіки психології педагогіки та менеджменту,

Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти, м. Біла Церква,

Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Науковий інтерес до проблеми становлення соціальної відповідальності особистості зумовлений відсутністю в науковому дискурсі її цілісної психологічної концепції, обґрунтованості психологічних закономірностей, механізмів та чинників її становлення, глибокого її осмислення як психологічного феномену, як індивідуального переживання та усвідомлення особистістю своєї соціальної відповідальності. Тому метою нашого дослідження є визначення психологічних особливостей соціальної відповідальності педагогічних працівників ЗПО.

У психології соціальна відповідальність розглядається як узагальнена моральна і соціально-психологічна якість особистості, що поєднує компоненти афективно-мотиваційної, інтелектуальної та діяльнісно-поведінкової сфер особистості. Вона постає як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості: суб'єктивного сприйняття навколишнього світу, оцінки власних ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку, волі (М. Актаєва, С. Баранова, Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, В. Бочелюк, Т. Гурлева, О. Ковальчук, Г. Костюк, С. Костюк, О. Лукашов, І. Сагань, М. Садова, М. Савчин, В. Рибалка).

Методологічні основи відповідальності вивчали такі психологи, як Ж. Піаже та Ф. Хайдер. У зарубіжній психології проблема відповідальності тісно пов'язана з: рівнем вольового самоконтролю (Дж. Роттер), мотивом надання допомоги іншій людині (С. Шварц), формуванням траєкторії життя (Е.

Берн), здатністю відповідати за власні дії (Ф. Перлз), основою людського існування (В. Франкл), участю у подіях власного життя (І. Ялом).

Аналіз сучасних визначень дозволяє виокремити такі аспекти розуміння соціальної відповідальності особистості: знання, розуміння соціально значущих цінностей і норм суспільства (О. Korschun, А. Agbuda, М. Tran, Н. Vu, О. Weinstein, К. Selman) та їх прийняття (В. Василенко, А. Wray-Lake, О. Anderson, О. Лукашов); розуміння й оцінка соціальної значущості наслідків своєї діяльності та поведінки для інших осіб, груп, суспільства, людства (В. Василенко); схильність у прийнятті рішень і діях дотримуватись соціальних норм поведінки (О. Korschun, Б. Байрачний, В. Василенко) та діяти відповідно до суспільних потреб та інтересів, дбаючи про суспільний добробут (А. Wray-lake, Р. Вітковська, А. Soetano, А. Agbuda, М. Tran, Н. Vu, О. Lopez-Davis, О. Anderson); готовність нести відповідальність за власні дії та їх наслідки перед суспільством (Б. Байрачний, В. Василенко, С. Костюк) та перед собою, завдяки здатності до саморегуляції, зокрема до самосанкціонування.

Різні аспекти соціальної відповідальності особистості досліджувала низка науковців: В. Бочелюк, О. Палагнюк, J. Ballor, R. Joustra, R. Barron, S. Chou, A. Bielefeldt, N. Canney, W. Wang, Y. Fu, Y. Qiu, J. Moore, Z. Wang, J. Yin, A. Singharapakdi, Y. Du пов'язували її з ціннісною, моральною сферою особистості.

О. Лукашов, V. Anderson, K. Ndalamba, C. Caldwell, D. Lopez, R. Marin, S. Ruiz de Maya досліджували соціальну відповідальність особистості у трансформаційному світі. Інші дослідники вивчали взаємозв'язок соціальної відповідальності з певними психологічними характеристиками особистості: М. Bedoya-Villa та М. Escobar-Sierra – з лідерськими якостями, С. Костюк – з соціальними атитюдами, О. Шевченко, О. Лукашов, С. Сафонова та Н. Завацька – з Я-концепцією та психологічним благополуччям, С. Hatch та S. Stephen – з гендерними особливостями, Р. Hong та J. Thornton – з впливом групи та особливостями міжособистісного спілкування.

Значна кількість дослідників займалися проблемами формування та розвитку соціальної відповідальності здобувачів освіти. Особливостями

формування соціальної відповідальності здобувачів загальної середньої освіти займалися: О. Пилипчук, Я. Раєвська, М. Carbonero, L. Martin-Anton, E. Monsalvo, J. Valdivieso), D. Manzano-Sánchez, L. Conte-Marín, M. Gómez-López, A. Valero-Valenzuela, Y. Shen, S. Rose, B. Dyson, J. Sosik J., R. Koul, J. Cameron, L. Wray-Lake, A. Syvertsen, C. Flanagan. Проблемами розвитку соціальної відповідальності здобувачів вищої освіти вивчали: В. Agbuga, P. Xiang, R. McBride, G. Aksoy, F. Gürsel, S. Akther, S. Hossain, L. Chile, X. Black, D. Hellison.

Низка дослідників вивчали різні компоненти соціальної відповідальності: відповідальність як якість особистості (Т. Гурлева, Д. Демкова, О. Костенко, А. Липка, Л. Посвістак; громадську (О. Гуменюк, М. Актаєва та О. Фурман) та професійну відповідальність (М. Садова, N. Canney та A. Bielefeldt).

Аналіз досліджень вітчизняних та іноземних науковців дозволив виділити дві групи критеріїв соціальної відповідальності педагогічних працівників ЗПО: зовнішні (соціально-психологічні: особливості соціального та освітнього середовища) та внутрішні (індивідуально-психологічні: відповідальність, сумлінність, самоконтроль, самоорганізація, інтернальний локус контролю тощо). У структурі їх соціальної відповідальності можна визначити наступні компоненти: когнітивний, афективний, ціннісно-мотиваційний та конативний. Показниками сформованості їх соціальної відповідальності педагогічних за когнітивним компонентом є соціальна поінформованість та соціальна обізнаність; за афективним – позитивні почуття, емоції та стани, пов'язані з професійною діяльністю; за ціннісно-мотиваційним – професійна спрямованість (професійні мотиви, переконання, ідеали та цінності); за конативним – соціальна самостійність (уміння передбачати та прогнозувати наслідки своїх дій), здатність до рефлексії та емпатії, соціальна активні. За цими показниками можна визначити рівень сформованості їх соціальної відповідальності – низький, середній та високий. До основних соціально-психологічних чинників розвитку їх соціальної відповідальності відносимо: професійне освітнє та соціокультурне середовище, особистісний розвиток педагога ЗПО.